

MANIFEST ANTROPOFAGICZNY

Tylko Antropofagia nas jednoczy. Społecznie. Gospodarczo. Filozoficznie.

Jedyne prawo świata. Zamaskowane oblicze wszystkich indywidualizmów, wszystkich kolektywizmów. Wszystkich religii. Wszystkich traktatów pokojowych.

Tupi, or not tupi that is the question.

Przeciwko wszystkim katechezom. I przeciwko matce Grakchów¹.

Interesuje mnie tylko to, co nie jest moje.
Prawo człowieka. Prawo ludożercy.

Mamy już dość tych wszystkich podejrzliwych katolickich małżonków i ich dramatów². Freud skończył z zagadką dotyczącą kobiety i z innymi niepokojami książkowej psychologii.

Tym, co zawadzało prawdzie, było ubranie³, nieprzepuszczalne, oddzielające świat wewnętrzny od świata zewnętrznego. Reakcja przeciwko ubranemu człowiekowi. Amerykańskie kino powiadomi⁴.

Dzieci słońca, tej matki żyjących. Znalezione i zaciekle kochane, z całą hipokryzją tęsknoty, przez przyjezdnych, przehandlowanych i *touristes*⁵. W kraju wielkiego węża⁶.

To dlatego, że nigdy nie mieliśmy gramatyk ani zbiorów starych roślin.
I nigdy nie wiedzieliśmy, co jest miejskie, podmiejskie, przygraniczne
i kontynentalne. Leniwi przy brazylijskiej mapie świata.
Świadomość uczestnicząca, rytmika religijna.

Przeciw wszystkim importerom zapuszkowanej
świadomości. Namacalne istnienie życia. I mentalność
prelogiczna, żeby pan Lévy-Bruhl⁷ miał co badać.

Chcemy rewolucji Karibów⁸. Większej niż rewolucja
francuska. Zjednoczenia wszystkich skutecznych buntów
na drodze ku człowiekowi. Bez nas Europa nie miałaby
nawet swojej nędznej deklaracji praw człowieka.
Złoty wiek ogłoszony przez Amerykę. Złoty wiek. I wszystkie *girls*.

Pokrewieństwo. Kontakt z Brazylią Karibów. *Où
Villegaignon⁹ print terre*. Montaigne¹⁰. Naturalny człowiek.
Rousseau¹¹. Od rewolucji francuskiej po romantyzm, po
rewolucję bolszewicką, po rewolucję surrealistyczną i po
stechnicyzowanego barbarzyńcę u Keyserlinga¹². Idziemy.

Nigdy nie ulegliśmy katechizacji. Żyjemy za sprawą
lunatycznego prawa. Sprawiliśmy, że Chrystus urodził
się w Bahia. Albo w Belém w stanie Pará¹³.

Ale nigdy nie pozwoliliśmy, żeby logika narodziła się pośród nas.
Przeciwko Ojcu Vieirze¹⁴. Sprawcy naszej pierwszej pożyczki, dla
zgarnięcia prowizji. Król-analfabeta powiedział mu: przelej to na papier,
ale bez ozdobników. Pożyczka się dokonała. Zarejestrowano brazylijski
cukier. Vieira zostawił pieniądze w Portugalii, a nam dał ozdobniki.

Duch odmawia istnienia ducha bez ciała. Antropomorfizm.
Potrzeba szczepionki antropofagicznej. Jako przeciwwagi
dla religii południkowych. I zewnętrznych inkwizycji.

Możemy doznawać tylko świata słuchowego.

Mieliśmy sprawiedliwość – kodyfikację zemsty. Naukę – kodyfikację Magii. Antropofagia. Nieustanna przemiana Tabu w totem.

Przeciwko odwracalnemu światu i zobiektywizowanym ideom. Strupieszaliśmy. Stop myśleniu, które jest dynamiczne. Jednostka – ofiara systemu. Źródło klasycznych niesprawiedliwości. Romantycznych niesprawiedliwości. I zapomnienie o wewnętrznych zdobyczach.

Szlaki. Szlaki. Szlaki. Szlaki. Szlaki. Szlaki. Szlaki.

Instynkt Karibów.

Śmierć i życie hipotez. Od równania ja częścią Kosmosu do aksjomatu Kosmos częścią ja. Trwanie. Wiedza. Antropofagia.

Przeciwko roślinnym elitom. W kontakcie z podłożem.

Nigdy nie ulegliśmy katechizacji. Za to zrobiliśmy Karnawał. Indianin przebrany za senatora Cesarstwa. Udający Pitta¹⁵. Albo grający w operach Alencara¹⁶, pełen dobrych, portugalskich odczuć.

Już mieliśmy komunizm. Już mieliśmy surrealistyczny język. Złoty wiek.

Catiti Catiti
Imara Notiá
Notiá Imara
*Ipeju*¹⁷

Magia i życie. Mieliśmy stosunek i dystrybucję dóbr fizycznych, dóbr moralnych, dóbr uznaniowych. I potrafiliśmy przekazać tajemnicę i śmierć z pomocą niektórych form gramatycznych.

Zapytałem pewnego człowieka, co to Prawo. Odpowiedział mi, że to gwarancja korzystania z możliwości. Ten człowiek nazywał się Gali Matias. Zjadłem go.

Determinizmu nie ma tylko tam, gdzie jest tajemnica.
 Ale co nam do tego?

Przeciwko historiom człowieka, które zaczynają się na Przylądku Fisterra¹⁸. Niedatowany świat. Nieparafowany. Bez Napoleona. Bez Cezara.

Utrwalenie postępu poprzez katalogi i odbiorniki telewizyjne. Tylko maszyneria. I przetaczacze krwi.

Przeciwko antagonistycznym sublimacjom.
Przywiezionym na karawelach.

Przeciwko prawdzie misjonarskich ludów określonej przez bystrość Antropofaga, wicehrabiego Cairu¹⁹: –
To wielokrotnie powtarzane kłamstwo.

Ale to nie krzyżowcy przybyli. To uciekinierzy z cywilizacji, którą właśnie zjadamy, bo jesteśmy silni i mściwi jak Żabuti²⁰.

Jeśli Bóg to świadomość Niestworzonego Wszechświata,
Guaraci to matka żyjących²¹. Jaci to matka roślin²².

Nie mieliśmy spekulacyjnych rozważań. Ale mieliśmy wóźbiarstwo. Mieliśmy Politykę, która jest nauką o dystrybucji. I planetarny system społeczny.

Migracje. Ucieczka z nużących stanów. Przeciwko stwardnieniom miejskim. Przeciwko Konserwatoriom i spekulacyjnemu znużeniu.

Od Williama Jamesa do Woronowa²³. Przeobrażenie Tabu w totem. Antropofagia.

Pater familias i stworzenie Bocianiej Moralności:
rzeczywista ignorancja rzeczy + brak wyobraźni + poczucie autorytetu w obliczu zaciekawionego potomstwa.

Trzeba wyjść od głębokiego ateizmu, aby dotrzeć do idei Boga. Ale Karib nie potrzebował. Bo miał Guaraci.

Stworzony cel reaguje jak Anioły Upadku. Później
Mojżesz się snuje. Co nam do tego?

Zanim Portugalczycy odkryli Brazylię, Brazylia odkryła szczęście.

Przeciwko Indianinowi niosącemu pochodnię. Indianin syn Marii,
chrzestny Katarzyny Medycejskiej i zięć Dom Antônio de Mariza²⁴.

Radość to test dziewiątek²⁵.

W matriarchacie Pindoramy²⁶.

Przeciwko Pamięci – źródłu zwyczajaju.
Odnowione doświadczenie osobiste.

Jesteśmy konkretyстами. Idee biorą górę, reagują, palą ludzi na
rynkach. Skończmy z ideami i innymi paraliżami. Poprzez szlaki.
Uwierzyć w znaki, uwierzyć w przyrządy i w gwiazdy.

Przeciwko Goethemu, matce Grakchów i dworowi króla Jana VI²⁷.

Radość to test dziewiątek.

Walka między tym, co nazwałoby się Niestworzonym, a Tworem –
zilustrowana poprzez nieustanną sprzeczność między człowiekiem a jego
Tabu. Codzienna miłość i kapitalistyczny *modus vivendi*. Antropofagia.

Wchłonięcie świętego wroga. Aby przemienić go w totem. Ludzka
przygoda. Ziemski cel. Jednak tylko czyste elity zdołały dokonać
cielesnej antropofagii, która niesie w sobie najwyższy sens życia i unika
wszystkich dolegliwości zidentyfikowanych przez Freuda, dolegliwości
katechetycznych. To, co ma miejsce, to nie sublimacja popędu płciowego.
To skala temperatury popędu antropofagicznego. Z cielesnego przemienia
się w wybiórczy i tworzy przyjaźń. Afektywny – miłość. Spekulatywny –
naukę. Zbacza i się przenosi. Sięgnęliśmy poniżenia. Niska
antropofagia skupiona w grzechach z katechizmu – zazdrości, lichwie,
oszczerstwie, morderstwie. Zaraza tak zwanych ludów wykształconych
i schryścianizowanych – to przeciwko niej działamy. Antropofagowie.

Przeciwno Anchiecie²⁸ śpiewającemu na ziemi Iracemy²⁹
o jedenastu tysiącach niebiańskich dziewic – patriarcha
João Ramalho³⁰, założyciel São Paulo.

Nasza niepodległość nie została jeszcze ogłoszona. Typowa
wypowiedź króla Jana VI: mój synu, załóż tę koronę na głowę,
zanim jakiś awanturnik to zrobi! Wypędziliśmy dynastię. Należy
wypędzić ducha rodu Bragança, rozkazy i tabakę Marii da Fonte³¹.

Przeciwno rzeczywistości społecznej, ubranej
i ciemniejącej, zarejestrowanej przez Freuda – rzeczywistość
bez kompleksów, bez szaleństwa, bez prostytucji i bez
zakładów karnych w matriarchacie Pindoramy.

OSWALD DE ANDRADE

W Piratinindze³², w 374 roku od połknięcia biskupa Sardinii³³.
(„Revista de Antropofagia”, rok 1, numer 1, maj 1928)

Przełożyła Daria Mikocka

Przypisy tłumaczki

¹ Kornelia Afrykańska Młodsza (190–100 p.n.e.) – matka braci Grakchów, symbol wzo-
rowej i surowej matki. Cechowały ją inteligencja, stanowczość, mądrość. Po śmierci męża
odrzucała propozycję ponownego małżeństwa, aby poświęcić się wychowaniu dzieci. Matka
Grakchów jest uosobieniem cnót i życia zgodnie z tradycyjnie ustanowionymi regułami,
które Andrade konsekwentnie odrzuca.

² Jest to prawdopodobnie nawiązanie do powieści *Dom Casmurro* z 1899 roku, autor-
stwa Machado de Assisa (wyd. pol.: 1959. *Dom Casmurro*, przeł. J. Wrzoskova, Warszawa:
PIW). Powieść ta jest zapisem wspomnień chorobliwie zazdrosnego człowieka podejrze-
wającego żonę o zdradę. Rozważania dotyczące wierności lub niewierności Capitu, żony
Dom Casmurro, to jeden z najważniejszych problemów w brazylijskiej krytyce literackiej
pierwszej połowy XX wieku.

³ Odniesienie do wiersza Oswalda de Andrade zatytułowanego *Erro de Português*
(1925. *Błąd Portugalczyka/ portugalszczyzny*, w zbiorze *Pau Brasil*, Paryż: Sans Pareil),
w którym autor ironicznie ukazuje wizję spotkania portugalskiego kolonizatora z plemiona-
mi indiańskimi. Kiedy Portugalczycy dotarli do brazylijskiego wybrzeża i zobaczyli nagich
Indian, padał deszcz, więc dali im europejskie odzienie, lecz według Andrade, gdyby świe-
ciło słońce, to Indianin rozebrałby Portugalczyka.

⁴ Artysta przypuszczalnie odwołuje się do westernów z udziałem Toma Miksa (1880–1940), gwiazdora amerykańskiego kina niemego pierwszych dwóch dekad XX wieku, które cieszyły się dużą popularnością także w Brazylii.

⁵ Andrade używa francuskiego słowa *touristes* na określenie turystów odwiedzających Brazylię. Taki zabieg może być ironicznym nawiązaniem do rozwoju turystyki w „egzotycznych” miejscach, m.in. w Afryce i Ameryce Południowej. Podróże do dzikich i niecywilizowanych miejsc, w których wciąż można było zobaczyć „prymitywne” ludy i nienaruszoną przyrodę, odbywali głównie mieszkańcy Francji lub Wielkiej Brytanii. Istnieje także możliwość, że w momencie pisania *Manifestu* nie powstała jeszcze portugalska wersja określenia „turysta”, stąd wykorzystanie francuskiego terminu.

⁶ Wielki Wąż (port. *Cobra Grande* lub *Boiuna*) – zgodnie z jedną z amazońskich legend był to zamieszkujący wody Amazonki olbrzymi wąż, który wciągał statki pod wodę.

⁷ Lucien Lévy Bruhl (zm. 1939) – francuski historyk i antropolog, który w swoich badaniach dokonał różniczenia pomiędzy mentalnością prymitywną, charakterystyczną dla kolonizowanych ziem, a cywilizowaną, reprezentowaną przez Europę.

⁸ Karibowie (port. *Caraíba*) – plemiona indiańskie z Wysp Antylskich i północnej części Ameryki Południowej, które zgodnie z dziennikiem Krzysztofa Kolumba (wyd. pol. w: 1970. *Pisma*, przeł. A.L. Czerny, Warszawa: PIW) praktykowały kanibalizm. Gdy Kolumb dotarł do obszaru dzisiejszych Antyli, uważał, że dopłynął do Indii, dlatego też uznał Karibów za poddanych Gran Cana (Wielkiego Chana), o którym wspominał Marco Polo w *Opisaniu Świata*. Informacja o ludożerczym ludzie Caniba dociera do Europy, a wkrótce w użyciu pojawia się określenie „kanibal”.

⁹ Nicolas Durand de Villegaignon (zm. 1571) – francuski wojskowy i kawaler maltański, który stworzył plan zdobycia brazylijskich ziem z rąk Portugalczyków. Udało mu się założyć kolonię – Francję Antarktyczną – w zatoce Rio de Janeiro.

¹⁰ W *Próbach* znajduje się rozdział „Kanibale”, w którym Michel de Montaigne broni Indian i wskazuje na głębokie wartości pierwotnego stanu rzeczy.

¹¹ Rousseau rozwinął koncepcję „dobrego dzikusa”. Uważał, że rozwój umysłowy tłumy naturalne instynkty, a człowiek w wyniku racjonalności stracił swoją naturalność.

¹² Hermann Keyserling (zm. 1946) – niemiecki filozof, pragmatyk. Zgodnie z jego koncepcją człowiek to jednostka, która manifestuje się poprzez twory kulturowe. Człowiek XX wieku jest według niego jak szofer, czyli niewykształcona, lecz stechniczowana jednostka, która ma większe niż wcześniej możliwości ze względu na rozwój techniki.

¹³ Bahia i Belém – stolicą brazylijskiego stanu Bahia jest Salvador (po portugalsku „Zbawiciel”), natomiast Belém to miasto w północnej Brazylii, którego nazwa oznacza Betelem. Chryścianizowani Indianie i niewolnicy przywożeni z Afryki uznawali je za właściwe miejsca narodzin Chrystusa.

¹⁴ António Vieira (zm. 1697) – portugalski jezuita, który większość życia spędził jako misjonarz w Brazylii. Był obrońcą Indian, pisał kazania krytykujące postawę Portugalczyków wobec Brazylii i jej mieszkańców. Jest ważną postacią dla rozwoju języka portugalskiego: charakteryzował go barokowy, elokwentny i złożony styl. Ze względu na zasługi i znaczenie dla Imperium Portugalskiego często pomija się jego mniej chwalebne działania, w tym przypadku propozycję zakupu trzydziestu statków, którą złożył królowi Janowi IV, słusznie przeczuwając holenderski atak na zatokę Bahia. Zgodnie z ówczesną polityką imperium fundusze uzyskane przez Vicierę na zakup okrętów trafiły ostatecznie do Portugalii, jezuita otrzymał należną prowizję, natomiast Brazylia, jak twierdzi Andrade, zyskała jedynie kwiekisty styl, w jakim duchowny sformułować miał swoją prośbę.

¹⁵ William Pitt Młodszy (zm. 1806) – finansista i premier Wielkiej Brytanii, autor nowej koncepcji zarządzania wschodnimi koloniami Wielkiej Brytanii – „India Act”.

¹⁶ José de Alencar (zm. 1877) – pisarz, polityk, dramaturg i dziennikarz brazylijski. Jest jednym z najważniejszych pisarzy okresu romantyzmu, istotnego dla formacji narodu brazylijskiego. Przebrany Indianin jest aluzją do głównego bohatera powieści *O Guarani* (1857, wyd. pol. 1962. *Peri, syn Ararego*, przeł. J. Wrzowska, Warszawa: Iskry). W 1870 roku powieść ta została zaadaptowana jako opera przez Carlosa Gomesa. Peri stanowi przykład dobrego i uległego Indianina, który zakochuje się w córce portugalskiego szlachcica, Cecylii. Ich historia miłosna jest wyidealizowaną alegorią spotkania świata europejskiego i indiańskiego.

¹⁷ W przypisie do tekstu *Manifestu* Oswald de Andrade umieścił portugalskie tłumaczenie tego przytoczonego w języku tupi fragmentu, który znalazł w książce Couto Magalhães, antropologa, pisarza i polityka brazylijskiego, jednego z pionierów badań nad folklorem Indian. Słowa oznaczają: „Księżycu w nowiu, o Księżycu w nowiu, tchnij w Jegomościę wspomnienia o mnie”. Andrade w ten sposób zwraca się do bóstwa Księżycza, aby obudził w obywatelach Brazylii prawdziwą, prymitywną brazylijskość.

¹⁸ Fisterra (dosłownie „Kraniec Ziemi”) – przylądek w Galicji, niegdyś uznawany za najdalej wysunięte miejsce na zachodnim krańcu półwyspu Iberyjskiego. Jest metaforą końca Europy, a w ujęciu europocentrycznym – także końca świata.

¹⁹ José da Silva Lisboa, wicehrabia Cairu (zm. 1835) – brazylijski polityk, który przekonał króla, aby ten otworzył brazylijskie porty na narody sympatyzujące z Portugalią.

²⁰ Żabuti (port. *jabuti*) – gatunek żółwia, który w mitologii Indian brazylijskich symbolizuje siłę, odwagę i spryt.

²¹ Guaraci – w mitologii Indian brazylijskich bóstwo słońca, dawca życia i stwórca wszystkich bytów żyjących.

²² Jaci – w mitologii tupi-guarani bóstwo Księżycza, obrończyni kochanków i prokreacji.

²³ Siergiej Abramowicz Woronow (zm. 1951) – francuski chirurg pochodzenia rosyjskiego. Opracował technikę przeszczepiania tkanki z jąder małpy do jąder mężczyzny w celu odzyskania wigoru. Chociaż jego propozycja była sensowna i poparta naukowo, została wyśmiana ze względu na jej „niepoważność”, a sam Woronow stracił reputację jako naukowiec.

²⁴ António de Mariz – bohater powieści *O Guarani* José de Alencara (zob. przypis 16), ojciec protagonistki Ceci, portugalski szlachcic.

²⁵ Test służący do sprawdzania poprawności obliczeń, który polega na wykreśleniu dziewiątek lub par cyfr, które razem równają się dziewięć. W Brazylii na podstawie testu powstał idiom *tirar a prova dos nove*, dosł. „wykonać test dziewiątek”, który oznacza „sprawdzić zasadność, prawdziwość czegoś.”

²⁶ Pindorama – nazwa nadana Brazylii w języku tupi przez rodzimych Indian. Oznacza „ziemię dobrą pod uprawę” lub „ziemię palm”.

²⁷ Jan VI z rodu Bragança – król Brazylii (1816–1822), Portugalii (1816–1826) oraz Zjednoczonego Królestwa Portugalii, Brazylii i Algarve (1815–1822). Król nie zgodził się na dołączenie do napoleońskiej blokady kontynentalnej, przez co w 1807 roku Portugalia została zajęta przez wojska francuskie. Zmuszony do ucieczki przeniósł się wraz z dworem do Brazylii, gdzie utworzył Królestwo Brazylii.

²⁸ José de Anchieta (zm. 1597) – jezuita, misjonarz i święty katolicki. Spędził w Brazylii niemal pół wieku, często nazywany Apostołem Brazylii. Przyniósł się do założenia miasta São Paulo, spisywał gramatyki języków Indian. Napisał poemat do Matki Boskiej oraz poemat *Quando no Espírito Santo, se Recebeu uma Reliquia das Onze Mil Virgens* o Jedenastu Tysiącach Dziewic, odnoszący się do towarzyszek świętej Urszuli z Kolonii.

²⁹ Iracema – główna bohaterka powieści romantycznej *Iracema* (1865) José de Alencara. Iracema to Indianka i symboliczna matka pierwszego Brazylijczyka.

³⁰ João Ramalho (zm. 1580) – portugalski podróżnik, awanturnik. Żył wśród Indian, dostosowując się do ich trybu życia, był mediatorem między Indianami a Portugalczycami.

³¹ Rewolucja Marii da Fonte – gdy w 1846 roku w Minho w Portugalii wybuchł bunt przeciwko rządowi Costy Cabrala, na czele maszerujących, w tym dużej liczby kobiet, szła Maria, która szybko stała się symbolem buntu.

³² Piratininga – indiańska nazwa płaskowyżu, na którym zbudowano miasto São Paulo.

³³ Pero Sardinha (zm. 1556) – pierwszy biskup Brazylii. 16 czerwca 1556 roku został schwytyany przez Indian i pomimo zapewnień, że jest uświęconym duchownym, został przez nich zjedzony.

Daria Mikocka